

Trots dessa invändningar så vill jag upprepa: Kepsus avhandling är resultatet av ett gediget historievetenskapligt hantverk och utgör ett viktigt bidrag till kunskapen om och förståelsen av den svenska konglomeratstaten och dess undersåtars komplicerade relationer.

Högskolan i Halmstad

JENS LERBOM

Ann Öhrberg, *Samtalets retorik: Belevade kulturer och offentlig kommunikation i svenskt 1700-tal* (Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2014). 242 s.

Ann Öhrbergs *Samtalets retorik: Belevade kulturer och offentlig kommunikation i svenskt 1700-tal*, som utkom 2014, är ett ambitiöst bidrag till den omfattande forskningen om den offentliga sfärens utformning på 1700-talet, en forskning som tagit fart ordentligt sedan Habermas *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) utkom på engelska 1989 och som sedan dess inspirerat såväl historiker som företrädare för närliggande discipliner. Litteraturvetaren Öhrberg tar fasta på den klassiska retorikens förvandlingar under 1700-talet. Denna infallsvinkel är synnerligen relevant för medborgaridealet och för granskandet av hur den förtroliga, informella och behagliga konversationen blev en förebild för hur tankar och idéer utväxlades. Detta skedde inom de nya, belevade umgängesformer som Öhrberg kallar belevade kulturer (*polite cultures*) och som även hänger samman med begreppet sociabilitet. Öhrberg betonar därtill att dessa nya former av kommunikation och umgängeskultur även hade könsliga och religiösa aspekter. Framställningen blir härmed metodologiskt och historiografiskt tvärvetenskaplig, då den kombinerar frågeställningar ur flera olika discipliner, allt från litteraturvetenskap och genusteori till idé- och kulturhistoria och statsvetenskap.

Boken är uppdelad på tre huvudavsnitt. Det första avsnittet behandlar 1700-talets offentliga sfärer, de belevade kulturerna och retorikens position i förhållande till konversationsidealet. Med utgångspunkt i Habermas-diskussionen lyfter Öhrberg här fram den belevade kulturens betydelse för en ny offentlighet, där det inte bara fanns auktoritativa manliga retorer, utan också en informell och mer feminin sfär. Den könsliga dimensionen av retoriken framträder här på ett spännande sätt, och läsaren påminns om att det på 1700-talet inte längre var så mycket *oratio* som *sermo* – samtalet – som utgjorde det nya idealet.

I den andra delen fokuserar Öhrberg på 1700-talets svenska essäpress, närmare bestämt de nya retoriska grepp genom vilka konversationens ledig-

het, dialogmässiga kommunikation och växelverkan mellan samtalsparterna återskapades i de periodiska publikationer och moraliska tidskrifter som började utkomma på svenska från och med 1730-talet. Också denna press, som riktade sig till en bred publik, tog till sig det underhållande samtalet som retoriskt ideal. Ett fascinerande underavsnitt är här det som presenterar essäpressen som en hybridgenre där dialoger med läsaren, fiktiva samtal och berättelser inne i ramberättelserna erbjöd ett experimentellt utrymme för friare diskussion och framför allt för nya auktorer, inklusive kvinnliga. Här pekar Öhrberg också på spännande samband med andra litterära genrer såsom komedin och romanen.

Det sista avsnittet, där de belevade idealen och texterna möter människorna, handlar om de vittra, litterära och patriotiska samfund som verkade på gränsen mellan privat och offentligt. Här går Öhrberg in på de hemliga sällskapens och ordensväsendets problematik, som förenar exklusivitet med egalitära och dygdiga ideal. Tankebyggarorden ägnas särskild uppmärksamhet, men även *Utile Dulci*, *Apollini Sacra*, *Aurorasällskapet* i Åbo och Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle analyseras, det sistnämnda som ett exempel på ett samfund under kungligt beskydd. Här är det inte bara fråga om samfundens strukturer och praktiker, utan läsaren får också veta vilka medlemmarna var, vilken kvinnornas roll i dem var och hurdana värtaliga ideal samfundet betonade. Hela boken avslutas med en kort sammanfattning under titel "Samtalets retorik".

På ett narrativt och retoriskt plan bildar boken en lyckad helhet, med tre goda och välmotiverade delundersökningar som följer på varandra i en logisk ordning och erbjuder läsaren fascinerande exempel och fallstudier. Valet att i dispositionen framskrida från teori och ideal till det praktiska genomförandet är lyckat, och skildringen blir både övertygande och njutbar.

Samtalets retorik är något utmanande att sammanfatta, eftersom den trots en klar och tydlig struktur är så rik på uppslag och sammanflätade frågeställningar. Argumentationen är intensiv, dock utan att på något sätt vara obskyr eller svår att följa. Texten innehåller inga överflödiga fraser; i stället är varje mening övervägd. Framställningen förblir hela vägen både läsbar och övertygande. Boken väcker många tankar och kopplar in läsaren på nya frågor.

Den kritik som eventuellt kunde framföras gäller kanske närmast vissa framställningstekniska detaljer och akademiska manér som exempelvis valet att citera latinska auktorer på engelska (s. 31–32) i stället för i svensk översättning (originalet anges i fotnot). Slutordet, "Samtalets retorik", kan möjligen också i någons ögon framstå som aningen kompakt i förhållande till den dittills tätt vävda narrationen. Boken är försedd med intressanta illustrationer i färg; dessa är dock grupperade i ett bildhäfte i mitten, vilket gör att läsaren lätt förbigår dem i sin iver över själva texten.

Ann Öhrbergs bok företräder solid grundforskning med äkta tvärvetenskapliga perspektiv. Boken är oundgänglig för alla som forskar om offentlighet och belevade kulturer i 1700-talets Sverige. Som en välskriven, fascinerande och inspirerande undersökning har den därtill även en bredare relevans.

Helsingfors universitet

CHARLOTTA WOLFF

Torgny Nevéus, *Claes Annerstedt: Historia om en glömd historiker* (Stockholm: Carlsson bokförlag 2014). 217 s.

Torgny Nevéus har varit Uppsala trogen sedan han påbörjade sina studier där 1944. Att han har valt att biografiera en föregångare bland historikerkollegorna, som i likhet med honom var verksam vid Uppsala universitet större delen av sitt yrkesverksamma liv, får anses vara högst passande. Studieobjektet, Claes Annerstedt (1839–1927), är framför allt hågkommen för sin långa gärning vid Carolina Rediviva och för de fem monumentala volymer samt lika många bihang som han skrev över Uppsala universitets historia. Icke att förglömma var Annerstedt ledamot av Svenska Akademien och var även i övrigt en flitig deltagare i andra lärda sällskap och föreningar. Dessutom var han verksam som politiker i Uppsala stadsfullmäktige och i landstinget.

Nevéus tecknar även konturerna av privatpersonen Annerstedt, hans hustru Hilda och deras stora umgängeskrets. Till vännerna hörde välkända akademiker som Oscar Alin, Hans Forssell, Henrik Schück och Harald Hjärne, även om relationerna med den sistnämnde tidvis var ansträngda. Kontakterna med flera andra dåtida kulturpersonligheter försvårades av Annerstedts mindre uppskattande omdömen över Karl XII. Bidragande till det stora umgänget var onekligen de förändrade ekonomiska omständigheterna. Annerstedt gick från att vara en student med blygsamma intäkter till att ha en mindre förmögenhet, mest beroende på kloka investeringar i Almqvist & Wiksell.

Som framgår av bokens undertitel menar Nevéus att Annerstedt numera är en bortglömd historiker, men han blir svaret skyldig vad han bygger detta antagande på. Förvisso fick Annerstedt inget eget kapitel i Ragnar Björks och Alf W. Johanssons antologi *Svenska historiker: Från medeltid till våra dagar* (2009), men omnämns vid ett flertal tillfällen i denna mäktiga volym. Den som intresserar sig för Olof Rudbeck behöver inte leta särdeles länge förrän Annerstedts namn nämns. Måhända finns det en annan anledning till undertiteln. Mellan – och ibland på – raderna märks en förtjusning i studieobjektet.